Araştırma

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR VE AİLELERİ: DÜZCE ÖRNEĞİ

Children Working on Street and their Families: Sample of Düzce

Kamil ALPTEKİN*

*Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi
Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü,
kamilalptekin@duzce.edu.tr

ÖZET

Amaç: *Bu araştırmanın amacı Düzce'de sokakta çalışan çocukları ve ailelerini betimlemek ve çocukları sokakta çalışmaya iten etkenleri saptamaktır.*

Yöntem: *Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Örneklemi Düzce il merkezinde çalışmakta olan 47 çocuk ve 38 aile oluşturmuştur. Veriler, biri sokakta çalışan çocuklara diğeri ailelerine yönelik hazırlanmış iki görüşme formu kanalıyla toplanmıştır.*

Bulgular: *Düzce'de sokakta çalışan çocuklar ekonomik sorunlar nedeniyle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göçle gelen çok çocuklu ailelere mensuptur. 10-16 yaş dilimi içerisinde yer alan bu çocuklar hem okula devam etmekte hem de sokakta çalışmaktadır. Aileleriyle birlikte yaşayan bu çocuklar, ailesini maddi yönden desteklemek ve kendi okul masrafını karşılamak üzere sokakta çoğunlukla 5-12 saat arası ayakkabı boyama, mendil ve simit satma gibi işler yapmaktadır.*

Sonuç: *Düzce'de çocuğu çalışmaya iten ana etkenlerin başında ailenin yoksulluğu, elverişsiz barınma, zorlu yaşam koşulları, ebeveynlerin işsiz ve eğitimsiz oluşu, çeşitli sağlık sorunları ve hazırlıksız yapılan göç gelmektedir. Kırsal alandan kentsel alana taşınan ekonomik sorunlar çocuğu sokakta çalışmaya iten başat etkendir.*

Anahtar Sözcükler: *Sokak çocukları, sokakta çalışan çocuklar, aile özellikleri*

ABSTRACT

Purpose: *To identify the children working on street and their families in Düzce and to determine the factors which lead them to work on the streets.*

Methodology: *Surveying model has been used in the research. Sampling covered 47 children working in the Central Province of Düzce and 38 families. Data have been collected in two separate interview forms, one prepared for the children working on the streets and the other for their families.*

Findings: *The children working on the streets in Düzce are members of multi-child families who emigrated to the region from Eastern Anatolia Region and South-East Anatolia Region because of economic problems. The children who are in the age range of 10-16 years have been both attending school and working on the streets. These children who are living together with their families have been working on the streets generally for a period of 5 to 12 hours by doing such works as shoe shining, selling paper napkins and "simit" (Turkish bagels).*

Conclusion: *The main and primary factors forcing the child to work in Düzce are*

poverty of the family, unsuited housing and challenging living conditions, parents' being uneducated and jobless, various health problems and unprepared immigration. Economic problems which moved from rural to urban areas are the dominant factor that pushes the child to work on the streets.

Key Words: *Street children, children working on street, characteristics of their family*

GİRİŞ

Türkiye işsizlik, yoksulluk ve göç ile karakterize edilen köklü sosyal sorunlarıyla birlikte hızlı bir değişim sürecinden geçmeye devam etmektedir. Bu sorunlar az ya da çok, doğrudan veya dolaylı bir şekilde toplumun tüm nüfus gruplarını etkiliyor olsa da hiç şüphe yoktur ki bu sorunlardan en fazla etkilenen çocuklardır. Son yıllarda sokakta yaşayan ve çalışan çocukların sayısındaki artış bu durumun en çarpıcı göstergelerinden biridir.

Ülkeler arasında farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapılar nedeniyle değişik adlarla anılıyor olsa da literatürde sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar daha ziyade 'sokak çocuğu' kavramı altında ele alınmaktadır. UNICEF tarafından da kabul edilen sınıflandırmada yaygın olarak sokakta yaşayan çocuk, 'sokağın çocuğu'; sokakta çalışan çocuk ise 'sokaktaki çocuk' olarak nitelendirilmektedir. Sokağın çocukları bir yetişkinin korumasından ve yol göstericiliğinden yoksun, sokağı gerçek ev haline getirmiş çocuklardır. Sokaktaki çocuklar ise ailesinden giderek daha az destek alan, ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda, pazarlarda çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklardır (Ennew, 1998: 15; Kombarakaran, 2004: 855; Akyüz, 2010: 333-334). Dünya genelinde halen yaklaşık olarak 100 milyon sokak çocuğu bulunmaktadır. Bu çocukları Brezilya'nın gettolarında, Moğolistan'ın yer altı mağaralarında, Londra metrosunda, New York Greyhound otobüs istasyonlarında, Sierra Leone'nin Kroo kasabasındaki tenekeden yapılmış kulübelerinde görebiliriz (Hinton, 2006: 73-74).

Türkiye'de genel olarak yapısal sorunlarla bağlantılı olduğu gözlenen sokak çocukları olgusu yeni olmamakla beraber giderek gündemi daha fazla işgal eder hale gelmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Raporu'nda (2005) açıkça belirtildiği üzere Türkiye'deki hızlı kentleşme süreci ile oluşan gecekondulaşma, göç, işsizlik, ekonomik yetersizlik, çocuğun sokakta çalışıp para kazanmasını teşvik edici kültürel değerler, aile içi cinsel taciz, tecavüz ve şiddet, sokağın özgürlüğü ve çekiciliği, çocuğun eğitimsizliği, ailelerin çocuklarını ihmal ve istismar etmeleri, arkadaş grupları, medyanın olumsuz yayınları, denetimsiz oyun salonlarının çekiciliği, yetişkinlerin acıma duyguları ile sokak çocuklarına para vermeleri gibi pek çok faktör bu çocukların sayıca artmasına yol açmaktadır.

Türkiye'de sokak çocuklarının genel profili bilinse de ulusal düzeyde kapsamlı çalışmaların olmadığı görülmektedir. Özellikle, İstanbul, Mersin, Ankara, Gaziantep, Adana gibi yoğun göç alan metropollerde sokak çocuklarına rastlamak olağan bir durum haline gelmiştir. Ülke ekonomisinin son yıllarda ardı ardına krizlerle boğuşması ve istihdamın önemli ölçüde daralması ile ailelerin büyük bölümünün çocuklarını çalıştırmak zorunda kaldığı söylenebilir. Kamusal hizmetlerde daralma görülürken sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan

insan sayısı da giderek artmaktadır. Bunun sonucunda da aile destek programlarının yetersiz olmasıyla ailelerin giderek dağılma sürecine girmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Bugün ülkemizde sayıları tam olarak bilinmese de önemli sayıda çocuğun sokaklarda çalıştığını ve yaşadığını tahmin etmek zor değildir (Acar, 2006: 13).

Bir çalışmasında Atauz (2001: 171) Türkiye'de sokakta çalışan çocukların çoğunlukla erkek ve 7-15 yaşları arasında olup kente göçle gelen çok çocuklu çekirdek ailelere mensup olduklarını, çalışarak aile gelirine katkıda bulunup kazançlarını ailelerine verdiklerini belirtmiştir. Atauz (2001: 171) bu çocukların genellikle gecekonduda aileleriyle birlikte yaşadığını, ya ilkokula devam etmekte olduğunu ya da ilkokulu bitirdiğini özellikle vurgulamıştır.

Sokakta çalışan çocuk yerine 'sokakta çalıştırılan çocuk' ifadesinin tercih edildiği Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği'nde sokakta çalıştırılan çocuk; ailesiyle ilişkisi az veya çok devam etmekle birlikte günün önemli bir bölümünde, aile desteği olmaksızın yaşadığı mekandan uzakta kendi isteği veya ailesinin isteği ile çalıştırılan, eğitim olanaklarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmış 7-18 yaş grubu çocuk olarak tanımlanmaktadır (SHÇEK Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, 2001).

Sokakta çalışan çocuklar diğer akranlarıyla kimi özellikleri bakımından farklılık göstermektedir. Her şeyden önce sokakta bulunmaları nedeniyle fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişim açısından risk ve tehlike altındadır. Ayrıca bu çocukların para kazandıkları için kendisini yetişkin gibi hissedebilme, sokaktaki sorumsuz ve kontrolsüz yaşamdan etkilenerek sosyal yaşamdan tamamen kopabilme olasılıkları vardır. Dolayısıyla sokaktaki çocukları ve onları sokakta çalışmaya iten nedenleri önceden tespit etmek büyük bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmada toplumun yapısal özelliklerine, ailelerin yapı ve işleyişlerindeki değişimlere ve ekonomik yaşantıdaki iniş-çıkışlı dönemlere göre değişik faktörlerin çocukları sokakta çalışmaya yönelttiği düşüncesinden hareketle, sokakta çalışan çocuk olgusu, özellikle son yıllarda sanayileşme yönünde hızlı bir değişim trendi içerisine girmiş olan bir ilde; Düzce ili örneğinde ele alınmaktadır.

Sayıları değişkenlik gösterse de Düzce İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nin tespitlerine göre Düzce'de sokakta çalışan 50-100 kişiden oluşan bir grup çocuk bulunmaktadır. Nicelik açısından bakıldığında ilk etapta bu tablo, sorunun büyük boyutlarda olmadığını düşündürebilir. Ancak deprem sonrası devletten aldığı teşviklerle Düzce, hızla bir sanayi ili olma yönünde ilerlemekte; bu nedenle sürekli göç almakta ve giderek bir cazibe ve çekim merkezi haline dönüşmektedir. Değişen bu görüntüsüyle Düzce'de sokakta çalışan çocuklara ilişkin bir çalışmanın başlatılması gereklidir. Şayet bu doğrultuda önceden çalışmalar yapılmaz ve önlemler alınmaz ise yakın gelecekte sokakta çalışan çocukların sayısında artış olması kaçınılmazdır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sokakta çalışan çocuklara yönelik araştırmalarda sadece çocuklara ilişkin bireysel özellikler ve farklılıklar üzerine odaklanmak, sokakta çalışan çocuk olgusunu

açıklığa kavuşturmada yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla aile özelliklerini ve etkileşim içerisinde bulunulan çevrenin temel karakteristiklerini de araştırmalara dahil etmek gerekmektedir.

Bu araştırmanın genel amacı Düzce'de sokakta çalışan çocukları ve ailelerini (çeşitli yönleriyle) betimlemek ve çocukları sokakta çalışmaya iten etkenleri saptamaktır. Araştırmada sokakta çalışan çocuklar, tanıtıcı bilgiler, okul yaşamları, sağlık durumları, madde kullanma durumları, suç öyküleri ve çalışma yaşamları bakımından; aileleri ise tanıtıcı bilgiler, yaşanılan konut, sağlık durumu, madde kullanma durumu, göç öyküsü ve yaşanılan temel sorunlar bakımından betimlenmeye çalışılmıştır.

Düzce'de doğrudan sokak çocuklarına yönelik yapılan çalışmaların sayısı son derece sınırlı olması araştırmayı önemli kılmakta; bir sosyal soruna dönüşme potansiyeli bulunan henüz yayılmamış ve büyümemiş bir sorunun önceden ele alınması araştırmanın önemini artırmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada Düzce İl Merkezi'nde sokakta çalışan çocuklar ve aileleri çeşitli yönleriyle betimlenmek istenmiş ve çocukları sokakta çalışmaya iten etkenler saptanmaya çalışılmıştır. Bu özelliği ile araştırma; "tarama" (survey) türünde bir araştırma niteliğindedir. Neuman'ın (2003: 35) belirttiği gibi yaygın olarak kullanılan tarama modeli betimleyici veya açıklayıcı bir niteliğe sahiptir. Bu tür araştırmalarda araştırmacı duruma veya olaya hiçbir şekilde müdahale etmeyip basitçe sorularının yanıtlarını almaya çalışır. Tarama araştırmalarında araştırmacılar kısa bir süre içerisinde pek çok insana çeşitli sorular yöneltme ve pek çok insanın ne düşündüğünün veya ne yaptığının bir resmine ulaşma olanağına sahip olabilmektedir (Neuman, 2003: 35).

Evren ve Örneklem

Araştırma evreni Düzce İl Merkezi'nde sokakta çalışan çocuklardan ve onların ailelerinden oluşmaktadır. Düzce İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nden alınan bilgilere göre araştırmanın yapıldığı tarihlerde Düzce'de yaşları 10 ile 18 arasında değişmekte olup sokakta çalışan 50-100 kişiden oluşan bir grup çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların 47'sinin Çocuk Şubesi'nde kaydı vardır. Bu 47 çocuk ve ailesi (38 aile) araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu araştırma kapsamında sadece sokakta çalışan çocuğun annesi ve babası "aile" kapsamına alınmıştır. Kardeşler ve aynı evde yaşayan yakınlar aile kapsamına alınmamıştır. Bu durum aynı zamanda araştırma için bir sınırlılık oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada; "Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Yapılandırılmış Görüşme Formu" ve "Sokakta Çalışan Çocukların Ailelerine Yönelik Yapılandırılmış Görüşme Formu" olmak üzere iki türlü veri toplama aracı kullanılmıştır. Her iki form kapsamlı bir literatür taramasından sonra araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Aşağıda veri toplama araçlarına kısaca değinilmiştir.

i) Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Yapılandırılmış Görüşme Formu

Altı bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde sokakta çalışan çocuğun tanıtıcı

bilgileri, ikinci bölümde okul yaşamı, üçüncü bölümde sağlık durumları, dördüncü bölümde madde kullanım durumu, beşinci bölümde suç öyküsü ve altıncı bölümde sokakta çalışma yaşamına ilişkin toplam 52 soru yer almaktadır.

ii) Sokakta Çalışan Çocukların Ailelerine Yönelik Yapılandırılmış Görüşme Formu

Beş bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde sokakta çalışan çocukların ailelerini tanıtıcı bilgiler, ikinci bölümde yaşanılan konutun özellikleri, üçüncü bölümde sağlık durumları, dördüncü bölümde madde kullanım durumu, beşinci bölümde göç öyküsü, altıncı bölümde yaşadıkları temel sorunlar alanları ve yedinci bölümde ailenin çocuğu hakkındaki düşüncelerine ilişkin toplam 34 soru yer almaktadır.

Veri Toplama Süreci

2009 yılı Ekim ayında başlatılan araştırma 2010 yılının Ocak ayında (yaklaşık dört aylık bir süre içerisinde) tamamlanmıştır. Araştırma sürecinde Düzce Valiliği'nin ilgi ve desteği amaca ulaşmada büyük rol oynamıştır. Başta Düzce Valiliği olmak üzere Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'nin destekleriyle araştırma verilerini toplamak üzere bir ekip oluşturulmuştur. Ekipte; iki sosyal hizmet uzmanı, bir psikiyatri hemşiresi, bir psikolog, bir çocuk gelişim uzmanı ve bir çocuk polisi yer almıştır.

Araştırmanın veri toplama süreci iki aşamadan oluşmuştur. Hazırlanan çalışma takvimine göre ilk aşamada çocuklarla halen devam ettikleri ilköğretim okullarında görüşme yapılmıştır. İkinci aşamada ise aileleriyle ikamet ettikleri evlerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aile çatısı altında bu görüşmelerin 27'si anne, 6'sı baba ve 5'i de görüşme saatinde anne ve/veya baba olmadığı için abla ile yapılmıştır.

Görüşmelerden önce katılımcılara araştırmanın amacı ve önemi hakkında bilgi verilmiş, güvenilir bilgilerin elde edilmesi için araştırmacı ve katılımcılar arasında samimi ve güvene dayalı bir ilişkinin kurulmasına özenle dikkat edilmiştir. Formlarda yer alan sorular standart bir şekilde tüm katılımcılara sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmanın uygulama aşaması tamamlandıktan sonra Düzce İl Merkezi'ndeki sokakta çalışan çocuklara ve ailelerine yönelik elde edilen ham veriler sınıflandırılmış ve "SPSS 15.0 paket programı" yardımıyla betimleyici istatistikler çıkarılmıştır. Böylece her bir veri grubuna ilişkin sayı ve yüzdelerden oluşan düz tablolar oluşturulmuş; birbiriyle ilişki olduğu görülen tablolar birleştirilerek kendi içerisinde tek bir tablo haline dönüştürülmüştür. Çocukların sokakta çalışma yaşamlarıyla bağlantılı bir takım kategorik değişkenler arası ilişkiler ise x^2 (ki kare) tekniği ile test edilmiş; değerlendirmelerde anlamlılık düzeyi olarak $p<0.05$ kabul edilmiştir. Değerlendirmelerde örneklem grubunun küçüklüğü göz önünde tutulmuş ve x^2 testlerinin sonuçları 'pearson x^2'ye göre değil 'olasılık oranı'na (likelihood ratio) göre kabul edilmiştir. Daha sonra görüşme formlarında yer aldığı gibi çocuklara ve çocukların ailelerine ilişkin veriler, kendi içerisinde alt bölümlere ayrılarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölüm, iki ana başlık altında ele alınmıştır. Öncelikle araştırma kapsamında bulunan çocuklara daha sonra ailelerine yönelik araştırma bulgularına yer verilmiş ve bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır.

a) Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Bulgular

Sokakta çalışan çocukları betimlemeye yönelen bu bölümde sırasıyla sokakta çalışan çocukların tanıtıcı bilgiler, okul yaşamları, sağlık durumları, madde kullanma durumları, suç öyküleri, çalışma yaşamları ve gelecekteki hedefleri üzerinde durulmuştur.

Tanıtıcı Bilgiler

Araştırma kapsamında bulunan çocukların tamamı (47'si) erkektir. Tablo 1'de de görüleceği üzere sokakta çalışan çocukların yaşları 10-16 yaşları arasında değişmektedir. Bu yaş dilimleri içerisinde çocukların yarıdan fazlası (%57,4), 13-14 yaş grubundadır. Çocukların yaş ortalaması 12,4'tür.

Sokakta çalışan çocukların yarısına yakını (%46,8), 5 veya daha fazla kardeşe; önemli bir kısmı da (%34,1) 3 veya 4 kardeşe sahiptir. Tablo 1'deki bulgular açıklıkla bu çocukların çok çocuklu ailelere mensup olduğuna işaret etmektedir.

Evdeki çocuklar içerisinde sıralamaya ilişkin bulgular incelendiğinde bu

Tablo 1. Sokakta Çalışan Çocukları Tanıtıcı Bilgiler

Yaş	Sayı	%
10-12	16	34,0
13-14	27	57,4
15-16	4	8,5
Kardeş sayısı		
1 kardeş	2	4,3
2 kardeş	7	14,9
3 kardeş	7	14,9
4 kardeş	9	19,1
5 kardeş ve daha fazla	22	46,8
Çocuğun ailedeki sıralaması		
1. çocuk	11	23,4
2. çocuk	13	27,7
3. çocuk	5	10,6
4. çocuk	5	10,6
5. çocuk ve üzeri	13	27,7
Çocuğun anne babasının birliktelik durumu		
Evet	43	91,4
Hayır	2	4,3
Yanıtlamayan	2	4,3
Toplam	47	100

Çocukların yaş ort: 12,4

çocukların yoğunluk itibariyle evinde 5. çocuk veya üzeri ile 2. çocuk (her ikisi de %27,7) oldukları görülmektedir. Aralarında evin ilk çocuğu (%23,4) olanlar da azımsanmayacak orandadır. Bulgular çok çocuklu ailelerde sokakta çalışan çocukların ailenin ya ilk ya da son çocukları arasında olduğunu göstermektedir. Yine Tablo 1'deki bulgulara göre çocukların tamamına yakını (%91,4) ailesiyle birlikte yaşamaktadır.

Okul Yaşamı

Sokakta çalışan çocukların eğitim durumlarına ait bulguların yer aldığı Tablo 2'de görüldüğü gibi çocuklardan sadece 2 kişi ilköğretim mezunu olup diğerlerinin hepsi bir ilköğretim okulunda öğrencidir. Bu çocukların çoğunluğu sırasıyla 8. (%31,1); 7. (%24,4); 6. (%20,0) ve 5. (%15,5) sınıflardadır. İlköğretimde okuyan çocukların

Tablo 2. Sokakta Çalışan Çocukların Okul Yaşamları

Eğitim durumu	Sayı	%
İlkokul mezunu	2	4,3
İlköğretimde öğrenci	45	95,7
Toplam	47	100
Sınıf Dağılımı		
3. Sınıf	1	2,3
4. Sınıf	3	6,7
5. Sınıf	7	15,5
6. Sınıf	9	20,0
7. Sınıf	11	24,4
8. Sınıf	14	31,1
Devamsızlık		
Okula düzenli devam ediyor	31	66,0
Okula ara sıra devamsızlık yapıyor	12	25,4
Okula çok fazla devamsızlık yapıyor	2	4,3
Yanıtlamayan	2	4,3
Okula devam etmedeki isteklilik		
İstekli	38	80,8
Kararsız	1	2,2
İsteksiz	6	17,0
Okul değişikliği yapma		
Okul değişikliği yapmış	22	48,9
Okul değişikliği yapmamış	23	51,1
Disiplin cezası alma		
Disiplin cezası almış	16	35,6
Disiplin cezası almamış	29	64,4
Toplam	45	100

%66,6'sı okula düzenli olarak devam etmekte olup %24,6'sının okula ara sıra, %4,4'ünün ise okula çok fazla devamsızlık yapıyor olması dikkat çekicidir. Bu çocukların büyük bir çoğunluğu (%84,4) okula devam konusunda isteklidir. Bulgular, çocukların bunca istekliliğine karşın okula ara sıra devamsızlık yapıyor olmalarında aynı zamanda sokakta çalışıyor olmanın etkisinin olduğunu düşündürmektedir.

Çocukların hemen hemen yarısının (%48,9) okul değişikliği yapmış olması ve hiç de azımsanmayacak bir kısmının (%35,6) disiplin cezası almış olması dikkati çekmektedir. Görüşmelerde disiplin cezası almış çocuklara ceza alma nedenleri sorulduğunda en çok "kavga" (12 kişi) yanıtı alınmıştır. Sokakta çalışıyor olmak "sokak kültürü" olarak bilinen kendini saldırgan biçimde ifade etme, küfürlü konuşma, hırçın olma, kolayca kavgaya tutuşma vb. davranışlarını da beraberinde getirmektedir. Sokakta çalışan çocuklar sokakta edindikleri bir takım davranış kalıplarını kısmen okula taşıyarak bu doğrultuda "kavga"yı doğal bir sorun çözme biçimi olarak görüyor olabilirler. Nitekim Erdoğdu ve Oto (2004: 19), sokakta çalışan çocuklarda okula devam etmede yaşadığı güçlükler, sokak koşullarının kendine özgü sorunları ve bunlarla başa çıkma vb. nedenlerle saldırgan davranışların görülebileceğini ileri sürmüşlerdir. Erdoğdu ve Oto'ya göre çocukların sokakta çalışma sırasında kendilerini korumanın yanında, bu engellemelerle başa çıkma çabalarının onların saldırgan davranışları gösterme olasılıklarını artırmaktadır.

Sağlık durumu

Sokakta çalışan çocukların fiziksel sağlık durumlarına ait bulguların yer aldığı Tablo 3'e bakıldığında çocukların yine hiç de küçümsenmeyecek bir kısmında (%36,2) herhangi bir fiziksel hastalık durumu bulunduğu görülmektedir. Toplamda çocuklardan son bir yıl içerisinde doktora gidenlerin (%51,1) ve gitmeyenlerin (%48,9) oranları ise birbirine çok yakındır. Bu grup içerisinde son bir yıllık zaman zarfında bazı çocuklar hiç hastalanmamış olabileceği gibi bir kısmı hastalandığı halde ya ebeveynleri tarafından doktora götürülmemiş ya da hastalığın tedavisi aile içerisinde geleneksel uygulamalarla

Tablo 3. Sokakta Çalışan Çocukların Sağlık Durumu

Fiziksel hastalık durumu	**Sayı**	**%**
Var	17	36,2
Yok	30	63,8
Son bir yılda doktora gitme sıklığı		
1 kez	8	17,0
2-3 kez	7	14,9
4 kez ya da daha fazla	9	19,2
Doktora gitmeyen	23	48,9
Toplam	47	100

gerçekleştirilmiş olabilir. Son bir yıl içerisinde doktora giden grup içerisinde 4 kez ya da daha fazla sayıda doktora gidenlerin oran olarak öne çıkmış olması (%19,2) da elbette düşündürücüdür.

Madde Kullanma

Tablo 4'den de görülebileceği gibi çocukların küçük bir kısmı (%23,4) madde kullanmaktadır. Çocuklar araştırmacılara sadece günde 4-5 adet sigara içtiklerini; sigara kullanmaya daha çok arkadaş etkisi ve merak nedeni ile başlamış olduklarını söylemişlerdir. Sokakta çalışan çocukların kullandıkları sigara miktarının bağımlılıktan ziyade kötüye kullanım tarzında olduğu öne sürülebilir.

Tablo 4. Sokakta Çalışan Çocukların Madde Kullanma Durumu

Madde kullanma	Sayı	%
Kullanıyor	11	23,4
Kullanmıyor	36	76,6
Toplam	47	100

Suç öyküsü

Sokak, sokakta yaşamını sürdürenler için suç işleme veya suça yönelmede potansiyel olarak bir çekim alanıdır. Dolayısıyla sokakta çalışan çocuklar için göz önünde bulundurulacak diğer bir konu da bu çocukların suç işleme veya suça karışma durumlarıdır. Konuya ilişkin bulgular Tablo 5'de sunulmuştur.

Sokakta çalışan çocuklar içerisinden geçmiş yaşantılarında sadece 5 çocuk (%10,6) bir suç işlemiştir. Bu 5 çocuk araştırmacılara şu suçları işlediklerini söylemişlerdir: Gasp, hırsızlık, kamuya zarar verme ve kavga. Çocuklar işledikleri suç sonrası ya çocuk oldukları için

Tablo 5. Sokakta Çalışan Çocukların Suç İşleme Durumları

Suça işleme	Sayı	%
Suç işlemiş	5	10,6
Suç işlememiş	42	89,4
Toplam	47	100

acıma duygusuyla karşı tarafça affedilmiş ya da suç sonrası polis şubesi çalışanlarınca sıkı denetime tabi tutuldukları için herhangi bir ceza almamışlardır. Bir yönüyle nispeten kapalı bir çevrede sürdürülen yakın ilişkilerin cezanın önüne geçtiği söylenebilir. Sokak ve sokakta çalışma, suç işleme davranışı için potansiyel bir risk barındırmış olsa da araştırma kapsamındaki çocukların büyük çoğunluğunun suç işleme davranışından uzak kalmış olması önemli görülmüştür.

Sokakta Çalışma Yaşamı

Sokaktaki yaşam tehlike, tehdit ve stresle doludur. Sokakta bulunan diğer çocukların saldırısına uğramadan, iklim koşullarına ayak uydurmaya varıncaya kadar pek çok tehlike ve güçlük söz konudur (Hinton, 2006: 74).

Çocukların sokakta yaptıkları iş türlerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 6'da görülebileceği gibi çocuklar mendil satma, ayakkabı boyama, simit satma vb. çeşitli işler yapmaktadır. Çocukların bir kısmı birden fazla iş yapıyor olmasına karşılık çoğunluğu (%67,3) ayakkabı boyacılığı yapmaktadır. Çocukların yaptığı işler son derece basit ve ciddi bir ön koşul (sermaye, bilgi, beceri gibi) gerektirmeyen işlerdir.

Sokakta çalışan çocukların çalışma nedenleri de farklıdır. Çocukların bir

kısmının çalışmak için birden fazla nedeni vardır. Yoğunlukları açısından yarısına yakını (%41,8) ailesine destek olmak; önemli bir kısmı da (%29,8) okul masraflarını karşılamak amacıyla çalışmaktadır. Okumayı istememe (%4,5) azınlıkta kalan çalışma nedeni olarak görülmektedir. Çocukların çalışma nedenlerine dair bu bulgular ailede yaşanan ekonomik güçlüklerin çocukların çalışmaya yönelmesinde temel bir problem olduğunu göstermektedir. Tablo 6'dan elde edilen bir diğer bulgu çocukların farklı şekillerde çalışmaya başlamış olmalarıdır. Çocukların yarısına yakınının (%45,4) kendi isteği ile çalışmaya başlamış olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte bulgular; çocukların önemli sayılabilecek bir kesiminin (%21,9) arkadaşların; diğer bir kesiminin (%18,3) ise ailenin baskısı veya teşvikiyle çalışmaya başladıklarını göstermektedir. Öte yandan çocukların sadece %28,8'i, yalnız çalışmaktadır. Çocukların %40,4'ü arkadaşlarıyla; %19,1'i akrabalarıyla çalışmaktadır. Bulgular

Tablo 6. Sokakta Çalışan Çocukların Çalışma Yaşamlarına Ait Bilgiler (I)

Sokakta yapılan iş	**Sayı**	**%**
Mendil satma	8	15,4
Ayakkabı boyama	35	67,3
Simit satma	4	7,7
Diğer	5	9,6
Toplam	**52***	**100**
Çalışma nedeni		
Okumayı istememe	3	4,5
Ailesine destek	28	41,8
Okul masraflarını karşılama	20	29,8
Diğer	16	23,9
Toplam	**67***	**100**
Çalışmaya başlama şekli		
Ailenin baskısı veya teşviki	10	18,3
Arkadaşların baskısı veya teşviki	12	21,9
Kendi isteği	25	45,4
Diğer	4	7,2
Yanıtlamayan	4	7,2
Toplam	**55***	**100**
Birlikte çalışılan kişiler		
Yalnız	15	28,8
Akraba ile	9	17,3
Arkadaşları ile	21	40,4
Diğer	7	13,5
Toplam	**52***	**100**

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

çocukların çalışırken genellikle yalnız olmadıklarına işaret etmektedir.

Tablo 7'de sokakta ne kadar zamandır çalışıldığını gösteren bulgulara göre yoğunlukları bakımından çocukların çalışma süreleri 0-6 ay (%42,5), bir yıldan fazla (%29,8) ve 1 yıl (%19,1) şeklinde sıralanmaktadır. Sokakta çalışan çocukların yarısına yakını (%47,7) boş buldukları ve müsait oldukları zamanlarda çalışmaktadırlar. Çocuklar arasından hafta sonu çalışanlar (%37,3), hafta içi çalışanlardan (%8,5) daha fazladır. Çocuklar çoğunlukla (%89,3) gündüzleri çalışmaktadırlar. Çalışma saatlerine bakıldığında çocukların 5-12 saat arasında çalıştıklarını söylemek mümkündür. Sokakta çalışan %44,7'si, 5-7 saat arasında; %36'si 8-12 saat arasında çalışmaktadır ki, bu zaman dilimi okul yaşantısı devam eden çocuklar için oldukça uzun bir çalışma süresidir.

Tablo 8'e bakıldığında sokakta çalışan çocukların günlük olarak farklı miktarlarda para kazandıkları anlaşılmaktadır. Çocuklar çoğunluk bakımından sırasıyla günlük olarak ortalama 11-20 TL (%40,4); 6-10 TL (%34,0) ve 21 TL

Tablo 7. Sokakta Çalışan Çocukların Çalışma Yaşamlarına Ait Bilgiler (II)

Çalışma süresi	**Sayı**	**%**
0-6 ay	20	42,5
7-11 ay	2	4,3
1 yıl	9	19,1
Bir yıldan fazla	14	29,8
Yanıtlamayan	2	4,3
Çalışılan günler		
Hafta içi	4	8,5
Hafta sonu	17	37,3
Boş olduğum, müsait olduğum her zaman	23	47,7
Yanıtlamayan	3	6,5
Çalışılan zaman dilimi		
Gündüz	42	89,3
Akşam	1	2,1
Gündüz ve akşam	2	4,3
Yanıtlamayan	2	4,3
Günlük çalışılan saat miktarı		
1-2 saat	3	6,4
3-4 saat	4	8,5
5-7 saat	21	44,7
8-12 saat	17	36,2
Yanıtlamayan	2	4,3
Toplam	**47**	**100**

Tablo 8. Günlük Ortalama Kazanılan Para Miktarı ve Parayı Harcama Yeri

Günlük kazanılan para miktarı	**Sayı**	**%**
0-5 TL	2	4,3
6-10 TL	16	34,0
11-20 TL	19	40,4
21 TL ve üzeri	8	17,0
Yanıtlamayan	2	4,3
Toplam	47	100
Parayı harcama yeri		
Ailesine veriyor	34	49,2
Kendi isteği ile harcıyor	19	27,6
Okul masraflarını karşılıyor	14	20,3
Diğer	2	2,9
Toplam	**69***	**100**

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

ve üzeri (%17,0) para kazanmaktadırlar. Günde ortalama 11-20 TL bir çocuk için hiç de küçümsenecek bir kazanç değildir. Bu kazanç pek çok babanın kazancının üstünde olup aylık olarak hesap edildiğinde (ki yaklaşık 600TL'ye tekabül etmektedir) devletin belirlediği asgari ücreti (2009 yılı ikinci yarısı için net 546 TL) de geçmektedir.

Çocukların hemen hemen yarısı (%49,2) kazandıkları parayı ailelerine vermektedir. Geride kalanların bir kısmı (%27,6) parasını kendi isteği doğrultusunda; diğer bir kısmı ise (%20,3) okul masraflarını karşılamak üzere kullanmaktadır. Bulgulara dayanarak çocukların aile bütçesine doğrudan katkı sağladığını, kendi okul masraflarını da karşılayarak ailenin ekonomik yükünü azalttığını söylemek mümkündür.

Sokakta çalışan çocukların çalışma esnasında sorunlarla karşılaşma durumlarına ilişkin bulguların sunulduğu Tablo 9'dan bu çocukların yarıdan biraz fazlasının (%59,5) çalışma esnasında herhangi bir sorunla karşılaşmadığı; bir kısmının (%36,2) ise karşılaştığı anlaşılmaktadır.

Çalışma anında herhangi bir sorunla karşılaşan çocukların yarısına yakını (%47,1) diğer çocuklar tarafından; bir kısmı (%23,4) da yetişkinler tarafından rahatsız edilmektedir. Bilindiği üzere sokakta çalışan çocuklar sırf sokakta çalışıyor olmaktan dolayı fiziksel, cinsel, psikolojik, sosyal bir çok tehlikeye (şiddet, madde bağımlılığı, suça karışma, cinsel istismar, sağlık sorunları vb.) kalabilmektedirler. Buna karşılık araştırmada bu çocukların sokakta yaşanabilecek sorunlarla daha az karşılaşıyor olma bulgusu çalıştıkları yer ile (resmi kurum ve kuruluşların da yakınlarında bulunduğu Düzce şehir merkezinde yer alan Gaziantep Caddesi, Spor Sokak, Anıt Park ve civarı) bahsedilen sorun alanları açısından görece güvenli oluşu ile açıklanabilir.

Tablo 9'dan görülebileceği gibi sokakta çalışan çocukların %59,5'inin

Tablo 9. Sokakta Çalışan Çocukların Çalışırken Karşılaştıkları Sorunlar ve Çalışmaya İlişkin Memnuniyetleri

Çalışırken sorunla karşılaşma	Sayı	%
Karşılaşılıyor	17	36,2
Karşılaşılmıyor	28	59,5
Yanıtlamayan	2	4,3
Toplam	**47**	**100**
Çalışırken karşılaşılan sorun türü		
Diğer çocuklar rahatsız ediyor	8	47,1
Yetişkinler rahatsız ediyor	4	23,4
Diğer	5	29,5
Toplam	**17**	**100**
Çalışmaya ilişkin memnuniyet durumu		
Memnun	28	59,5
Memnun değil	17	36,2
Yanıtlamayan	2	4,3
Toplam	**47**	**100**

çalışmaktan dolayı memnun olması; buna karşılık %36,2'sının çalışmaktan memnun olmaması dikkat çekicidir. Bu durum önlem alınmadığında bu çocukların sokakta çalışmaya devam edeceğini düşündürmektedir.

Bu bölümde çocukların sokakta çalışma yaşamlarıyla bağlantılı bir takım kategorik değişkenler arası ilişkiler de incelenmiştir. Yapılan istatistiksel değerlendirmelere göre sadece günlük çalışma saati ile madde kullanımı arasında ve günlük kazanılan para miktarı ile çalışma memnuniyeti arasındaki ilişkin manidar olduğu görülmüştür.

Tablo 10'da görüleceği üzere sokakta günlük çalışma saati ile madde kullanma arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuç sokakta günlük çalışma saati arttıkça madde kullanma olasılığının da arttığını ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 10. Günlük Çalışma Saati ile Madde Kullanma Arasındaki İlişki

Günlük çalışma saati	Madde kullanma		
	Evet	Hayır	Toplam
1-2 saat	0	3	3
3-4 saat	2	2	4
5-7 saat	3	18	21
8-12 saat	4	13	17
Yanıtlamayan	2	0	2
Toplam	**11**	**36**	**47**

x^2=0,040; P<0,05

Tablo 11. Günlük Kazanılan Para Miktarı ile Çalışıyor Olmaya Dair Memnuniyet Arasındaki İlişki

Para miktarı	Çalışma memnuniyeti		Toplam
	Memnun	Memnun değil	
0-5 TL	2	0	2
6-10 TL	7	9	16
11-20 TL	11	8	19
21 TL ve yukarısı	8	0	8
Toplam	28	17	45

x^2= 0,036; P<0,05

Tablo 11'den de görülebileceği gibi çocukların sokakta çalışmaya ilişkin memnuniyet düzeyleri ile günlük kazanmış oldukları ortalama para miktarı arasındaki ilişki de manidardır.

Tablo 11'deki sonuca dayalı olarak günlük kazanılan para miktarı arttıkça çocuğun sokakta çalışma memnuniyetinin de arttığını söylemek mümkündür.

Çocuklarla yapılan görüşmelerde son olarak gelecekteki hedefleri de araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu doğrultudaki bulgular Tablo 12'de sunulmuştur.

Gelecekteki Hedef

Tablo 12'de yer alan bulgular incelendiğinde çocukların farklı beklentiler içerisinde olduğu görülmektedir. Bu beklentiler arasında polis olmak isteyenlerin çoğunlukta (%31,0) olduğu hemen göze çarpmaktadır. Sokaktaki

Tablo 12. Sokakta Çalışan Çocukların Gelecekteki Hedefleri

Gelecekteki Hedef	Sayı	%
Öğretmen olmak	6	13,8
Avukat olmak	1	2,3
Polis olmak	16	31,0
Doktor olmak	6	13,8
Futbolcu olmak	2	4,3
Patron olmak	2	4,3
Mühendis olmak	2	4,3
Kuaför olmak	2	4,3
Ticaret ile uğraşmak	6	12,8
Üniversite okumak	1	2,3
Şoför olmak	1	2,3
Evlenmek	1	2,3
Planı yok	1	2,3
Toplam	**47**	**100**

çocuklar için polis bir otorite figürüdür. Çocuklar polisten korkarlar çünkü emniyet kayıtlarına girip; kötü bir şekilde anılacaklarını veya muamele göreceklerini düşünürler (Boakye-Boaten, 2008; 80). Çocuklar bu beklentileriyle sıklıkla karşılaştıkları ve çekindikleri bir otorite figürüyle adeta özdeşlik kurmuş gibidirler. Polis olmayı istemenin dışında öğretmen (%13,8) ve doktor olmanın (%13,8) çocukların gelecekteki hedefleri arasında önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde çocukların hedeflerinde öncelikle bir meslek sahibi olmak vardır. Çocukların sahip olmayı en çok istedikleri meslekler (polislik, öğretmenlik, doktorluk) onların yaşantılarında önemli bir yer tutan, yüz yüze gelme olasılıkları yüksek olan mesleklerdir. Çocukların sahip olmak istedikleri mesleklerin dikkati çeken bir başka yönü de bunların toplumda oldukça prestijli ve maddi getirisi yüksek meslekler oluşudur. Bu doğrultuda çocuklar örneğin bir güç sembolü olarak polislik mesleğini güce ulaşmanın, geniş kitlelere hitap eden öğretmenlik ve doktorluk mesleğini ise toplumda söz ve itibar sahibi olmanın bir yolu olarak görmüş olabilirler.

Daha önce değinildiği üzere sokakta çalışan çocukları sınıflandırmada aile ile sürdürülen ilişki önemli bir faktör olmaktadır. Aile yapısı ve yaşantısını sorgulamadan sokak çocukluğu olgusunu anlamak mümkün değildir (Boakye-Boaten, 2008; 69). Bu nedenle araştırma kapsamında sokakta çalışan çocukların ailelerine de yer verilmiş çocukların ailelerine yönelik bulgular aşağıda sunulmuştur.

b) Sokakta Çalışan Çocukların Ailelerine Yönelik Bulgular

Bu bölümde sokakta çalışan çocukların ailelerine yönelik sırasıyla tanıtıcı bilgiler, yaşanılan konut, sağlık durumu, madde kullanma, göç öyküsü, temel sorunlar, çocuk hakkında düşünceler ve kurumlardan beklentilere ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tanıtıcı Bilgiler

Sokakta çalışan çocukların ailelerinin tanıtıcı bilgilerine ait bulguların yer aldığı Tablo 13'den de görülebileceği gibi yaşları bakımından babaların tamamına yakını ya 30-40 yaş (%47,3) ya da 41-50 (%47,4) yaş grubu arasındadır. Babaların yaş ortalaması 42,3'dür. Bulgular babaların "orta yaş kuşağı" arasında olduğuna işaret etmektedir. Babaların çoğunluğu (%60,5) ilkokul mezunudur. İlkokul mezunlarının dışında okur-yazar olmayan grup (%18,4) ve sadece okur-yazar olan bir grup (%13,2) bulunmaktadır. Bulgular çerçevesinde babaların eğitim düzeyinin çok düşük olduğunu söylemek mümkündür. Babalarının mesleklerinin dağılımı incelendiğinde babaların emeğe dayalı niteliksiz denilebilecek mesleklere sahip oldukları görülmekte; meslek grupları arasında çoğunluk (%50,0) inşaat işçiliğinde toplanmaktadır. Halen babaların bir kısmının (%29,0) mesleği yoktur. Babalarda çalışmayanların oranı (%55,3), çalışanların oranından (%31,6) açıkça fazladır. Babaların bir kısmının hiçbir mesleğinin olmayışı; bir kısmının da niteliksiz mesleklere sahip olması göz önünde bulundurulduğunda aralarında çalışmayanların oranının daha fazla olması doğal bir sonuçtur. Ailede gelir getiren kişi olarak babanın çalışmaması ve gelir getiren başka

Tablo 13. Aileleri Tanıtıcı Bilgiler

Özellikler	Babalar		Anneler	
Yaş	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
30-40	18	47,3	25	65,8
41-50	18	47,4	10	26,3
51 ve üzeri	2	5,3	3	7,9
Eğitim durumu				
Okur yazar değil	7	18,4	24	63,2
Okur yazar	5	13,2	5	13,1
İlkokul mezunu	23	60,5	9	23,7
Ortaokul mezunu	1	2,6	-	-
Bilinmeyen	2	5,3	-	-
Meslek				
Meslek yok	11	29,0	38	100,0
Çiftçi	2	5,2	-	-
Emekli	1	2,6	-	-
İşçi	19	50,0	-	-
Serbest çalışıyor	5	13,2	-	-
Çalışma Durumu				
Çalışıyor	12	31,6	2	5,3
Çalışmıyor	21	55,3	36	94,7
İş buldukça çalışıyor	2	5,3		
Yanıtlamayan	3	7,8		
Toplam	**38**	**100**	**38**	**100**

Babaların yaş ort: 42,3
Annelerin yaş ort: 39,7

kişinin bulunmaması Subaşı Baybuğa ve Kubilay'ın (2003: 37) da belirttiği gibi çocuğun çalışmasında zorlayıcı bir etken olabilmektedir.

Annelere ilişkin bulgular incelendiğinde öncelikle annelerin büyük çoğunluğunun 30-40 yaş dilimi (%65,8) içerisinde olduğu görülmektedir. Bu yaş dilimi dışında kalanların çoğunluğu ise 41-50 yaş (%26,3) arasındadır. Annelerin yaş ortalaması ise 39,7'dir. Bulgular çalışan çocukların tıpkı babaları gibi annelerinin de "orta yaş kuşağı" arasında olduğunu göstermektedir. Babalardan farklı olarak annelerinin çoğunluğu okur-yazar (%63,2) olmayıp ancak bir kısmı ilkokul mezunudur (%23,7). İlkokulun üstünde eğitim görmüş hiçbir anne bulunmaması oldukça dikkat çekicidir. Bulgular annelerin daha da düşük bir eğitim düzeyine sahip olduklarına işaret etmektedir. Bunların yanı sıra annelerin hiç biri meslek sahibi değildir ve sadece 2'si bir işte (temizlik işlerinde) çalışmaktadır.

Sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 14'deki bulgular incelendiğinde ilk olarak ailelerin çoğunluğunun yeşil kart sahibi (%73,7) olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 14. Ailelerin Sosyo-Ekonomik Durumları

Sosyal güvence	**Sayı**	**%**
SSK	6	15,8
Yeşil kart	28	73,7
Yok	3	7,9
Yanıtlamayan	1	2,6
Aylık gelir düzeyi		
530 TL den az	27	71,1
530-730 TL	7	18,4
730-930 TL	1	2,6
1130-1330 TL	2	5,3
Yanıtlamayan	1	2,6
Aile yapısı		
Çekirdek	31	81,6
Geniş	5	13,2
Diğer	2	5,2
Toplam	**38**	**100**

Az bir kısmının ise sosyal güvenlik kurumu SSK'dır (%15,8). Ailelerin sadece %7,9'unun herhangi sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Araştırmanın yapıldığı zaman diliminde asgari ücret 530 TL idi. Bu durumda ailelerin çoğunluğu asgari ücretin altında yani 530 TL'den az (%71,1) bir gelire sahiptir. Asgari ücretten biraz fazla (530-730 TL arası) geliri olan 7 aile; 730-930 TL geliri olan sadece 1 aile ve 1130-1330 TL geliri olan ise 2 aile bulunmaktadır. Bulgulara göre ailelerin düşük gelirli oldukları rahatlıkla söylenebilir. Çocukların gündelik ortalama kazançlarına ilişkin bulgular, babaların aylık kazançlarına ilişkin bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde ailenin toplam gelirinde çocukların çalışmasının önemli bir payı olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Tablo 14'de göze çarpan bir diğer bulgu ailelerin büyük bir çoğunluğunun çekirdek aile (%81,6) olmasıdır. Bununla birlikte araştırma grubunun ailelerin yaşadıkları mahallelerde yaptıkları gözlemlerde durumun biraz farklı olduğu anlaşılmıştır. Şöyle ki; aileler her ne kadar esas yapıları itibariyle çekirdek aile olarak görünseler de akrabaları ile aynı mahallede ardışık sokaklarda, hatta bir kısmı aynı bahçe içinde yan evde birbirinden haberdar ve dayanışma içerisinde yaşamaktadırlar. Burada salt bir çekirdek aile yerine bir nevi "uzayan (genişleyen) çekirdek aile yapısı"nın farklı bir türünden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Yaşanılan Konut

Tablo 15'den de görülebileceği gibi ailelerin sadece %5,3'ü apartman dairesinde yaşamakta; %71,0'i müstakil bir evde, %23,7'si ise bir gecekonduda

Tablo 15. Ailelerin Yaşadıkları Konut Tipi ve Konuttaki Pozisyonu

Konut tipi	Sayı	%
Müstakil	27	71,0
Gecekondu	9	23,7
Apartman	2	5,3
Konuttaki pozisyon		
Kiracı	3	7,9
Ev sahibi	32	84,2
Diğer	3	7,9
Toplam	**38**	**100**

yaşamaktadır. Ailelerinin %84,2 gibi büyük bir kısmı yaşadığı konutta "ev sahibi" pozisyonundadır. Ailelerle yapılan görüşmelerde Düzce'ye göç ile gelen ailelerin büyük bir çoğunluğu, geldikleri zamanda Düzce'nin çoğunlukla Ağa Mahallesi'ndeki boş buldukları arsalara (ruhsatsız olarak) ev yaptıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeler sonucunda daha sonraki yıllarda bu ailelerin bir kısmının yaptıkları evin tapusunu alabildiği; bir kısmının ise halen tapusunu alamadığı anlaşılmıştır.

Sağlık Durumu

Ailelerin fiziksel ve ruhsal hastalık durumlarını gösteren Tablo 16'ya göre ailelerin %52,6'sında herhangi bir fiziksel hastalık bulunmaktadır. Yaşadıkları mahalle ve konutlarda yapılan incelemelere dayanarak ailelerin fiziksel hastalıklara yakalanmalarında sağlıksız koşullarda yaşıyor olmaları, hijyene gereken önemi vermemeleri ve yeterli ısınma ve beslenme olanaklarına sahip olmamalarının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan 6 ailenin yanıt vermemiş olması düşündürücü olmakla beraber ailelerde fiziksel bir hastalık bulunma oranına nazaran herhangi bir ruhsal hastalık bulunma oranı (%18,4) oldukça azdır.

Madde Kullanma

Sokakta çalışan çocukların ailelerinin madde kullanma durumlarını gösteren Tablo 17'deki bulgulara bakıldığında ailelerin az sayıda da olsa bir kısmının

Tablo 16. Ailelerin Fiziksel ve Ruhsal Hastalık Durumları

Fiziksel hastalık durumu	Sayı	%
Var	20	52,6
Yok	18	47,4
Ruhsal hastalık durumu		
Var	7	18,5
Yok	25	65,8
Yanıtlamayan	6	15,7
Toplam	**38**	**100**

Tablo 17. Ailelerin Herhangi Bir Madde Kullanma Durumu

Madde kullanma durumu	Sayı	%
Var	20	52,7
Yok	12	31,5
Yanıtlamayan	6	15,8
Toplam	38	100
Alkol kullanma durumu		
Var	5	25,0
Yok	15	75,0
Sigara kullanma durumu		
Var	15	75,0
Yok	5	25,0
Toplam	**20**	**100**

(%15,8) madde kullanma durumunu belirtmemiş oldukları göze çarpmaktadır. Madde kullandığını belirten 20 aileden 15 inde 'sigara'; 5'inde de 'alkol' kullanımı olduğu anlaşılmaktadır.

Göç Öyküsü

Sokakta çalışan çocukların ailelerinde sorgulanması gereken en temel özelliklerden birisi de göç olgusudur. Tablo 18'e bakıldığında ailelerin büyük bir çoğunluğunun (%81,6) geçmiş yaşamlarında bir göç durumunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Bulgular göç olgusunun sokakta çalışan çocukların ailelerinin tipik bir özelliği olduğu bilgisini doğrulamaktadır. Esasen çocukların sokakta çalışması ile yoksulluk ve göç arasındaki bağlantı açıktır. Göç, geçmiş birikim, sermaye veya beceri yoksunluğuyla birleşince kente tutunamamak anlamına gelmektedir. Bu, kente tutunamayan ailelerin yerel çözümlere başvurmalarına yol açar. Bu çözümler içinde çocukların çalıştırılması ağırlıklı yer tutar (Altıntaş, 2003: 40).

Burada yeri gelmişken araştırma kapsamında ailelerle yapılan görüşmelerden elde edilen şu gözlem notu da açıklanmalıdır: Düzce'ye göç ile gelen ailelerin çoğunluğu Doğu Anadolu'dan (özellikle Ağrı ili) ve az da olsa bir kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bağlı illerden gelmişlerdir. Bulgulara yeniden bakıldığında çocukların ailelerinden göç etmiş olanların çoğunluğunun (%67,3) 'iş bulma' nedeniyle göç ettiği görülmektedir. Diğer nedenler incelendiğinde akrabalara ve hemşerilere yakın olma (%14,3) faktörünün de göç etmede etkili olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 18'de yer alan bir başka bulguya göre çocukların ailelerinin büyük bir kısmı (%84,2) Düzce'den taşınmak istememektedir. Bu ailelerin büyük kısmı daha önce de belirtildiği gibi Düzce'de Ağa Mahallesi'nde yakınları ve hemşerileriyle birlikte dayanışma içerisinde kendi evlerinde yaşamaktadır. Bu ailelerin kurulu düzenlerini bozmaları ve maddi imkansızlıklar nedeniyle Düzce'den taşınmaları elbette çok zordur.

Temel Sorunlar

Ailelerin temel sorunlarını içeren Tablo 19'daki bulgulara göre ailelerin çeşitli sorunlar içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bunlar arasında "ekonomik

Tablo 18. Ailelerinin Göç Durumu

Göç durumu	**Sayı**	**%**
Göç etmiş	31	81,6
Göç etmemiş	7	18,4
Toplam	38	100
Göç nedeni		
İş bulma	33	67,3
Akrabalara ve hemşerilere yakın olma	7	14,3
Evlenme	5	10,2
Diğer	4	8,2
Toplam	**49***	**100**
Düzce'den taşınma isteği		
İstekli	3	7,9
İsteksiz	32	84,2
Yanıtlamayan	3	7,9
Toplam	**38**	**100**

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

sorun"lar ailelerin yarısından fazlasında (%63,8) yaşanmaktadır. Ailelerin önemli bir kısmının ekonomik sorunlarla birlikte sağlık sorunları (%27,6) da yaşadığı dikkati çekmektedir. Araştırmadaki ailelerin eğitim, meslek sahibi olma ve çalışma durumuna ilişkin bulguları da göz önünde tutulduğunda ekonomik sorunların bu ailelerde temel bir sorun olması şaşırtıcı değildir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Aileler en çok iş bulma ve beraberinde sürekli sıkıntısını çektikleri ekonomik sorunlardan kurtulmak üzere Düzce'ye gelmişlerdir; ancak büyük bir kısmı henüz bu amacını gerçekleştirememiştir.

Çocuk Hakkında Düşünceler

Ailelerin çocukları hakkındaki düşüncelerini içeren Tablo 20'deki bulgulara göre ailelerin çoğunluğu (%73,7) çocukların sokakta çalışmaması gerektiğini düşünmekte ve yine çoğunluğu (%76,3) çocuklarının sokakta çalışmasını onaylamamaktadır. Buna karşılık az sayıda da olsa bir kısım ailenin (%21,1) çocuklarının sokakta

Tablo 19. Ailelerin Temel Sorunları

Temel sorun alanları	**Sayı**	**%**
Ekonomik sorunlar	37	63,8
Sağlık sorunları	16	27,6
Eşler arası geçimsizlik	1	1,7
Diğer	4	6,9
Toplam	**58***	**100**

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

Tablo 20. Ailelerin Çocukları Hakkındaki Düşünceleri

Ailelerinin çocukların çalışmasına ilişkin düşünceleri	**Sayı**	**%**
Çalışmalı	8	21,0
Çalışmamalı	28	73,7
Yanıtlamayan	2	5,3
Çocuğun sokakta çalışmasına ilişkin düşünce		
Onaylıyor	8	21,1
Onaylamıyor	29	76,3
Yanıtlamayan	1	2,6
Çocuğun sokakta çalışmasının yasal sonucunu bilme durumu		
Biliyor	26	68,4
Bilmiyor	10	26,3
Yanıtlamayan	2	5,3
Sokakta çalışan çocukları bekleyen riskleri bilme durumu		
Biliyor	34	89,5
Bilmiyor	2	5,3
Yanıtlamayan	2	5,2
Toplam	**38**	**100**

çalışmasını onaylıyor olması dikkat çekicidir. Bu aileler için çocukların sokaklarda çalışıyor olmaları bir 'sorun' olmanın ötesinde adeta bir 'çözüm'dür ve sorunun bu şekilde algılanması ya da Altıntaş'ın (2003: 156) ifadelendirmesiyle yani bu durumun "normal" sayılması, başlı başına bir sorundur.

Yine bulgulara göre ailelerin yarıdan fazlası (%68,4) çocuğun sokakta çalışmasının yasal sonucunu bilmekte; buna karşılık hiç de küçümsenmeyecek bir grup aile (%26,3) ise çocuğun sokakta çalışmanın yasal sonucunu bilmemektedir. Tablo 20'den anlaşıldığına göre sokakta çalışan çocukları bekleyen risklerin neler olduğunu bilmeyen çok az aile (%5,3) bulunmaktadır. Ailelerin çoğunluğu her ne kadar çocukların sokakta çalışmaması gerektiğini düşünüyor, çocuklarının çalışmalarını onaylamıyor, çalışmaları durumunda yasal yaptırımların ve sokakta çalışmanın getireceği risklerin neler olduğunu biliyor olsa da çocukları halen sokakta çalışmaya devam etmektedir. Bu durum ailelerde yaşanan özellikle ekonomik sorunların ulaştığı düzeyin çok ileri boyutlara ulaştığı yönünde bir fikir vermektedir.

Araştırma kapsamında son olarak ailelere hizmet sunan kamu ve yerel örgütlerden kendileri için ne tür beklenti içerisinde oldukları sorgulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 21'de sunulmuştur.

Kurumlardan Beklentiler

Tablo 21'deki verilere göre sokakta çalışan çocukların aileleri çeşitli hizmet kurumlarından farklı beklentiler içerisindedir. Bunlar arasında en yoğun beklentiler sırasıyla kendilerine; 'gıda, giyecek ve ev eşyası yardımı' (%25,9), 'eğitim yardımı', (%20,4) ve 'iş bulma konusunda yardım' (%18,5) yapılması yönündedir. Kendilerine doğrudan 'nakit para yardımı' yapılmasını (%13,0) isteyen ailelerin yanı sıra

devlet tarafından sürekli bakım altında tutulmayı (%9,3) isteyen aileler de vardır. Tablo 21'deki veriler göstermektedir ki aileler kendi başlarına yaşamlarını sürdürmekte zorlanmaktadır; dolayısıyla kolay bir yol olarak devletten doğrudan yardım beklentisi içerisine girmişlerdir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırma Düzce'de sokakta çalışan çocukları ve ailelerini betimlemek ve çocukları sokakta çalışmaya iten etkenleri saptama amacıyla yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulardan Düzce'de sokakta çalışan çocuklar ve aileleri genel olarak şu şekilde betimlenebilir:

Sokakta çalışan çocuklar 10-16 yaş dilimi içerisindedir ve çok çocuklu ailelere mensuptur. Bu çocuklar bir yandan sokakta çalışırken diğer yandan okula devam etmektedirler. Bir kısmı fiziksel hastalıklardan birini yaşamaktadır. Aralarında madde kullanımı (sadece sigara) ve suç işleme oranı son derece azdır. Çocuklar sokakta 5-12 saat dilimi arasında çalışmakta; başta ayakkabı boyama olmak üzere mendil ve simit satma gibi işler yapmaktadır. Çocuklar ağırlıklı olarak ailesine ekonomik yönden destek olmak ve okul masraflarını karşılamak üzere daha çok kendi isteği doğrultusunda arkadaşları ile birlikte çalışmaktadır. Kazandıkları parayı ya ailesine veren ya kendi isteği ile harcayan ya da okul masraflarını karşılamada kullanan çocukların hedeflerinde öncelikle polislik, öğretmenlik, doktorluk gibi toplumsal açıdan 'otorite' ve 'prestij' içeren bir meslek sahibi olmak vardır.

Sokakta çalışan çocukların aileleri çoğunlukla (uzayan/genişleyen) çekirdek bir yapıdadır. Babalar ve annelerin tamamına yakını 30-50 yaş diliminde yoğunlaşmaktadır. Babalarının çoğunluğu ilkokul mezunu olup yarısı inşaat işçisidir ve bir kısmının mesleği dahi yoktur. Babalar arasında halen çalışmayanlar daha fazladır. Çoğunluğu okur-yazar olmayan annelerin hiç biri meslek sahibi değildir. Ailelerin büyük çoğunluğunun başta yeşil kart olmak üzere bir sosyal güvencesi vardır. Aylık ortalama geliri 530 TL'den az olan aileler çoğunlukla müstakil bir konutta, ev sahibi pozisyonuyla yaşamaktadır. Ailelerin yarısında bir fiziksel hastalık durumu vardır; Ailelerde genellikle sigara ve az da olsa alkol olmak üzere madde kullanımına

Tablo 21. Ailelerin Kurumlardan (Sağlık, Eğitim, Valilik, Belediye vb.) Beklentileri

Beklentiler	Sayı	%
Eğitim yardımı	11	20,4
Gıda, giyecek ve ev eşyası yardımı	14	25,9
İş bulma konusunda yardım	10	18,5
Sağlık giderleri için yardım	4	7,4
Bir takım giderler için (kira, faturalar, kömür vb) nakit para yardımı	7	13,0
Yolların yapılması	3	5,5
Devlet tarafından sürekli bakım altında tutulma	5	9,3
Toplam	**54***	**100**

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

rastlanılmaktadır. Ailelerin hemen hemen tamamı Doğu Anadolu (başta Ağrı ili) ve Güney Doğu Anadolu'nun çeşitli illerinden iş bulma amacıyla göç ederek Düzce'ye gelmişlerdir ve Düzce'den ayrılmayı pek düşünmemektedir. Ailelerin çoğunluğu ekonomik sorunlar yaşamakta; bir paradoks içerisinde olsalar da çocuğun sokakta çalışmaması gerektiğini düşünmekte ve çocuğunun sokakta çalışmasını onaylamamaktadır. Aileler; gıda, giyecek ev eşyası, eğitim ve iş bulma konularında devletten yardım beklentisi içindedir.

Araştırma yukarıda özetlenen bulguları itibariyle literatürde yer alan pek çok araştırmayla (Karatay, 2000; Subaşı Baybuğa ve Kubilay, 2003; Erdoğdu ve Oto, 2004; Aybek ve Çelik, 2005; Seçkin ve ark., 2005; Özalpuk, 2006) genel olarak uyumludur. Araştırmadan elden edilen bu bulgulara dayanarak şunlar söylenebilir:

Düzce'de sokakta çalışan çocuklar sayıca azdır. Ancak ilin coğrafi konumu ve değişmekte olan sosyo-ekonomik yapısı gereği artma ve böylece sokakta çalışan çocuk olgusunun bir sosyal sorun olma potansiyeli vardır. Tıpkı diğer illerde olduğu gibi Düzce'de de çocuğu sokakta çalışmaya iten ana etkenlerin başında ailenin yoksulluğu, kötü barınma ve zorlu yaşam koşulları, ebeveynlerin işsiz ve eğitimsiz oluşu, çeşitli sağlık sorunları ve hazırlıksız yapılan iç göç gelmektedir. İç içe geçmiş bu tablo karşısında çocukların sokakta çalışmayı, kendi ve ailesinin gereksinimlerini karşılamada en kısa bir yol olarak görüyor olmaları mümkündür.

Ailelerin hiçbir hazırlık yapmadan gerçekleştirdiği iç göç sonucu, kırsal alandan kentsel alana taşıdığı ekonomik sorunlarına devletin veya ilgili kurumların sağlayacağı yardımı bekleme dışında halen çözüm bulamamış olmasının faturasını çocuklar sokakta çalışarak ödüyor gibidir.

Marjinal işlerde çalışan babaların sürekli istihdam olanakları zayıftır. Buna karşılık çalışan çocuk babası kadar hatta kimi zaman onunkini de aşacak ölçüde eve gelir getirebilmektedir. Dolayısıyla aileler yasal yaptırımları ve sokağın taşıdığı riskleri biliyor olmalarına karşın çocuklarının sokakta çalışmasına göz yummaktadır. Bu durumda eve gelir getirmenin sokakta çalışmayı teşvik edici bir etkisinden bahsedilebilir.

Sokakta çalışan çocuklar hem bugünkü hem de gelecek ile ilgili hayatlarının merkezine güç ve paraya sahip olma fikrini oturtmuşlardır. Bu durum beraberinde onların sokakta çalışmayı kendi dünyalarında normalleştirmiş olduklarını düşündürmektedir.

Genelde sokak çocukları özelde ise sokakta çalışan çocuk sorunu karmaşık ve çok yönlü bir sorundur. Söz konusu sorun makro (toplum), mezzo (aile ve okul) ve mikro (çocuk) olmak üzere üç boyut içermektedir; dolayısıyla çözümü de bu üç boyutun içerisinde aranmalıdır. Altıntaş'ın (2003: 236) belirtmiş olduğu gibi yanına dönecekleri bir aileleri olmayan veya olup da onlarla yenide uyumlu bir bağ kuramayacak kadar sokak deneyimi biriktirmiş ve "dejenerasyona" uğramış olan çocuklar için esas çözümler aile dışında ve çocuk merkeze alınarak bulunabilecek iken; aileleri ile ilişkilerini sürdüren, sokakta çalışan çocukların durumunda ailenin desteklenmesine, dolayısıyla kurumsallaşmış aile destek sistemlerine ihtiyaç vardır. Kuşkusuz bu öneri bir sosyal politika önermeleri bağlamında anlamlı olacaktır (Altıntaş, 2003: 236). Çocuklar bireysel tarihlerine, duygularına ve görüşlerine saygı duyulması gereken yetenekli, üretken insanlardır. Bu nedenle

atılacak adımlar, çocuklar için değil çocuklar ile çalışma şeklinde düşünülmeli; olabilecek en yüksek katılımı teşvik etmeli ve sağlamalıdır (Ennew, 1998: 6).

KAYNAKÇA

Acar, H. (2006). *Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Akyüz, E. (2010). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması.* Ankara: Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.

Alptekin, K., Akkuş, D., Celen, A., Alçelik, Z., Selvi, F. ve Marmara, M. (2010). "Düzce İl Merkezinde Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Çalışma". Düzce İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne sunulmuş araştırma raporu.

Altıntaş, B. (2003). *Mendile, Simide, Boyaya, Çöpe … Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Atauz, S. (2001). "Sokak çocuk çalışma grubu sunuş bildirisi", *Sosyal Hizmet Sempozyumu 99: Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet*. Ankara: GAP İdaresi ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.

Aybek, B. ve Çelik, M. (2005). "Adana İlinde Sokakta Çalışan Çocukların Bazı Demografik Özellikleri Açısından İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 16(1) 95-116.

Boakye-Boaten, A. (2008). *Understanding the Street Children Phenomenon: A Study of Street Children in Accra, Ghana.* Saarbrzcken: VDM Verlag Dr. Mueller e.K.

Ennew, J. (1998). *Sokak Çocukları Ve Çalışan Çocuklar: Planlama İçin Bir Rehber.* Öztek, Ç. (çeviren), Ankara: UNICEF.

Erdoğdu, M.Y. ve Oto, R. (2004). "Sokakta Çalısan ve Çalışmayan Çocukların Atılganlık ve Saldırganlık Davranışları Açısından Karşılaştırılmaları", *Kriz Dergisi,* 12(3) 11-23.

Hinton, S. (2006). *Comparing Problems in International Education: Street Children, Citizenship and Cultural Herigate.* Lewiston: The Edwin Melen Pres.

Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., 21. baskı.

Karatay, A. (2000). "Beyoğlu bölgesinde sokakta çalışan çocuklar ve aileleri", Usta Sayıta, S. ve Şirin, R. (yayına hazırlayanlar) *1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı.* İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.

Kombarakan, F.A. (2004). "Street Children of Bombay: Their Stresses and Strategies of Coping", *Children and Youth Services Review,* 26 (2004) 853– 871.

Neuman, W.L. (2003). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches.* Boston: Allyn and Bacon, Fifth edition.

Özalpuk, B. (2006). Sokakta Çalışan Çocuklar (Diyarbakır Örneği). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Seçkin, İ.Z., Seyrek, N., Can, H., Akkuş, D. ve Bahçebaşı, T. (2005). "Düzce il merkezinde sokakta çalışan çocukların durumunun değerlendirilmesi", Bölükbaş, N., Erbil, N., Top, F., Bostan, Ö., Bayandır ve Bayramlı, L. (hazırlayanlar) *IV. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi.* Ankara: Kök Yayıncılık.

SHÇEK Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği (2001). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu web sayfası, erişim tarihi 24 Kasım 2010; www.shcek.gov.tr

Subaşı Baybuğa, M. ve Kubilay, G. (2003). "Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocukların Aile ve Yaşadıkları Konutun Özellikleri", *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi,* 2 34-46.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu Raporu (2005). Çocukları sokağa düşüren nedenlerle sokak çocuklarının sorunlarının araştırılarak alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanmış rapor, Sayı: 829.